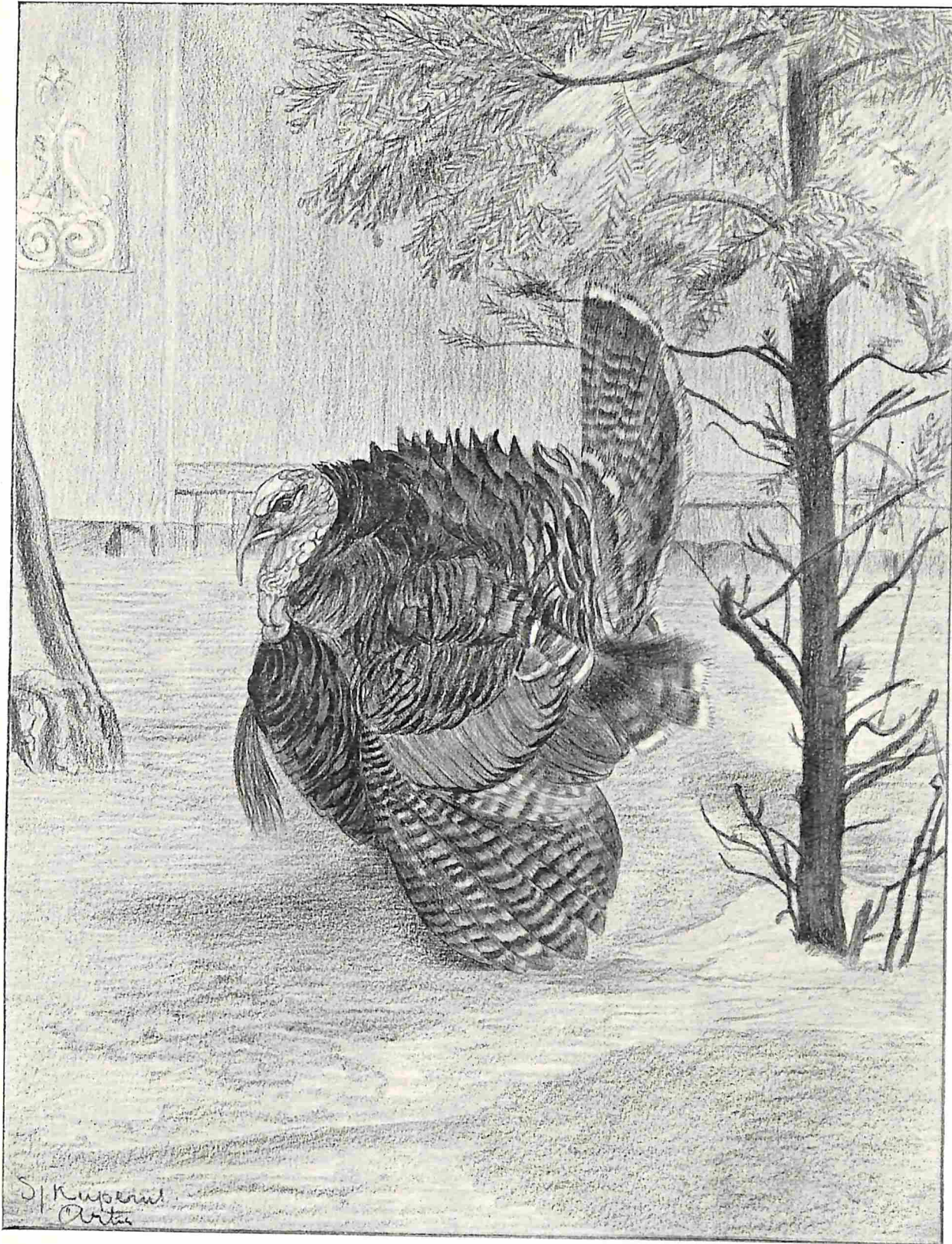

BUITEN

14^E JAARGANG N^O. 42.

ZATERDAG 16 OCTOBER 1920.

WILDE KALKOEN.
Naar de tekening van Sj. Kuperus.

Redacteur: Mr. A. LOOSJES.

INHOUD:

WILDE KALKOEN, ILLUSTRATIE	BLZ. 493
DE BLOEMBLADEN VAN LAO-TZE (3), DOOR J. ALLAN DUNN	„ 494
HET WEESHUIS VAN DE WALLEN TE AMSTERDAM, DOOR CORN. J. GIMPEL, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 496—500
OP HOOG BEVEL (SLOT), DOOR MARIE VAN KAMPEN	BLZ. 498
IN MEMORIAM, DOOR F. W. DRIJVER	„ 500
DOOPVONTEN (SLOT), DOOR K. L. SCHAMP, GEÏLL.	BLZ. 500—504
SPREEKWOORDEN UIT NOORD-BRABANT	BLZ. 503
WONDERE VERHALEN UIT DE WILDE NATUUR, DOOR F. ST. MARS, VERTAALD DOOR S. J. BARENTZ-SCHÖNBERG	„ 504
NOG EENS „HET HUIS MET DE HAMMEN”, DOOR F. W. DRIJVER	„ 504

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Men gelieve alles wat de Redactie of de Administratie van dit weekblad betreft te adresseeren aan de Uitgevers Scheltema & Holkema's Boekhandel, Rokin 74—76, Amsterdam, met de toevoeging: „Voor de Redactie” of „voor de Administratie van het Weekblad Buiten”. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

Tevens gelieve men achter op de foto's duidelijk aan te geven, wat ze voorstellen.

Afzonderlijke nummers: Prijs 40 cts.

De Bloembladen van Lao-Tze.

3) DOOR J. ALLAN DUNN.
HOOFDSTUK III.

DE MONGOOL UIT CHING-TU

DE toerist ziet en weet, evenals dikwijls zelfs de inwoners, weinig van het eigenlijke Shanghai. Het is niet te vinden in de warenhuizen en de bazaars die zich achter de wijk bevinden van de neerzettingen der vreemdelingen met hun fraaie gebouwen; men moet zich begeven naar de voorsteden der inboorlingen aan den oostkant gelegen van de door muren omgeven stad; waar de vuile H'wangpu rivier langs stroomt op haar weg naar de monding der Yang-Tse-Kiang en waar jonken, sampans, wupans en lorcha's dicht naast elkander liggen gemeerd aan de kade, als de tanden van een kam. Niet binnen de wallen met hunne zeven van hekken voorziene doorgangen, maar tusschen den muur en de rivier.

Beschouwd van een bouwkundig en hygiënisch standpunt, is naar men zegt, Shanghai de slechtste der Chineesche steden, en deze buitenwijken spannen de kroon. Zij hangen samen als honigraten, men bereikt ze langs kronkelende straten en moet door hekken gaan, die door een wachtwoord en een tong-man worden bewaakt. In het hartje hiervan bevinden zich speelholten, schouwburgen, bordeelen, openbare gaarkeuken, vuile sombere logementen, opium en morfinekeeten, waarom de Chineesche regeering zich al bitter weinig en de buitenlandsche autoriteiten zich in het geheel niet bekommeren.

Begeeft een blanke zich in een dier Chineesche buitenwijken, dan moet hij maar voor zichzelf zorgen. Als hij er niet meer van daan komt, is dit ongeluk aan hem zelf te wijten. Mogelijk zal hij er ten slotte wel weer uit te voorschijn komen en een plotselingen, ongewenschten tocht maken van twaalf mijlen in de onaantrekkelijke H'wang-pu, om eindelijk op de gele modderlagen terecht te komen aan de monding der Yang-Tse, waar de meeuwen zich aan hem zullen vergasten.

Want een menschenleven heeft hier weinig of geen waarde,

het wordt gekocht en verkocht als de gewoonste koopwaar, hier ook leven de groote rivierdieren der „Grootte-Rivier” met haar vele benamingen, Yang-Tse-Kiang, den machtigen waterweg van China. Het uitvaagsel van alle provincies, zeeroovers, spelers en moordenaars, deze allen samen met het schuim vanaf Ichang, zelfs uit Thibet, vermengen zich met de Chineezers van Macao, van Singapore, de mijnwerkers der tinmijnen, van het schiereiland van Malakka, en Borneo, hun zuur verdiende geld uitgevende voor geschilderde Jeggels, of het verliezende aan de beroeps jan-tan spelers.

Niettegenstaande dit alles, zijn er overdag kooplieden van naam in hun midden; hun warenhuizen zijn gevuld met koopwaren, hun aangebracht door de rivier, het zijn kooplieden die villa's bezitten aan den Weg der Oporrelende bron, en die wanneer de avond daalt, vandaar vertrekken, gekleed in rijke zijde en goed bewaakt, prinsen der voornaamste havenstad van Midden-China.

Zulk een man is Ah-Lung, handelaar in thee en zijde, die van de uitgestrekte aangeslibde vlakte komen, waar een bevolking woont van achthonderd zielen op elke vierkante mijl van haar oppervlakte welke vijf en veertig vierkante mijlen beslaat; een land doorsneden met waterwegen en ketenen van meren, alle in de nabijheid der haven van Shanghai. Weefgetouwen van Suchow, thee van de Ngan-hui-ondernemingen, rijst van den „Tuin van China” zijn de meest voorkomende zaken; zijn pakhuizen echter bevatten bijna alles wat de winkels en tempels der steden en dorpen aan de rivier noodig hebben, vanaf sandalen tot samshu, wierook en goudbladerige, dikbuikige goden toe.

Toen de schemering inviel trad uit Ah-Lung's warenhuis een man in purper brokaat gekleed, rijk doch eenvoudig, met een rooden knoop aan zijn muts. Voor een Chinees was hij groot van gestalte, niet zoo groot echter, dat hij te midden eener menigte, bestaande uit bewoners der binnenlanden en het achterland van China, zou opvallen. Want hij was niet te groot b.v. voor iemand uit de provincie Sze-Chuen, waaruit hij zeide afkomstig te zijn. Zijn naam was Lhang-Tu; hij werd vergezeld door een klerk van Ah-Lung, die hem den diepsten eerbied bewees. Het doel zijner reis was naar men zeide, Chung-King, een plaats waar de groote Rivier door nauwe bergpassen stroomt, achter Wan-Hsien, tweehonderd mijlen wanneer men de rivier volgde, het verstaftgelegen punt, waarheen de vreemde duivels zich ooit per boot hadden begeven.

Lhang-Tu zou blijkbaar met groote pracht en praal per rivierboot naar Hankau gaan, waar Ah-Lung een filiaal had. Vandaar uit zou de groote jonk de „Lelie van Ichang” met honderd twintig man als vaste bemanning, waaraan later nog tweehonderd zouden worden toegevoegd om haar door de bergpassen te trekken, hem als passagier aan boord nemen.

De klerk van Ah-Lung behandelde den man van Sze-Chuen met ontzag, niet zoozeer omdat hij zulke groote inkoop had gedaan, die uit koralen, diamanten en thee bestonden, als wel om de zeer bijzondere beleefdheid, welke Ah-Lung zijn klant had betoond; deze had zelfs bij hem op de villa gelogeed, en zoo iemand moest wel in zijn eigen land een voornaam man zijn. Het valt moeilijk uit te maken of de klerk die Lhang-Tu met zooveel eerbetoen naar de stoomboot en naar zijn kajuit geleidde, de koopwaren nauwkeurig zag opbergen en in de gretige palm van den inlandschen hofmeester de kumshaw deed verdwijnen welke den schijnbaar aan asthma lijdenden passagier het alleen zijn en groote dienstvaardigheid moesten verschaffen, niet vermoedde dat Lhang-Tu misschien niet degen was, waarvoor hij zich uitgaf.

De vermomming van Lhang-Tu was uitstekend. Daar hij voor het eerste gedeelte der reis zeker was van het weer, zocht Keeler Ah-Lung op in zijn villa onder bescherming der duisternis, en werd daar eigenhandig door Ah-Lung veranderd in een Chinees. Zijn gastheer vermengde de kleuren terdege met olie, opdat zij tegen de atmosfeerveranderingen bestand zouden zijn en met de zorgvuldigheid en kunstvaardigheid, den nauwgezetzten Chineeschen werker eigen, maakte hij van hem een Oosterling. Keeler kon vloeiend het Mandarijnsche dialect spreken en afgezien van onvoorziene gevaren, bestond er geen enkele reden waarom men hem zou wouwen.

In Hankau aangekomen, scheepste hij zich in met zijn bezittingen op de „Lelie van Ichang” met een aanbevelingsbrief aan een zekeren eigenaar van karavanan van

Ching-Tu. Aan boord der groote jonk verschafte dezelfde discrete wijze waarop er van geld werd gebruik gemaakt, te zamen met de nu nog indruk makende woorden van Ah-Lung's klerk, hem rust. De „Lelie van Ichang” was een vaartuig van geringen diepgang, met hoogen romp; het was gebouwd als een oude Spaansche galei, het had zeer veel houtsnijwerk, verguldsel en kleuren op zijn spiegel en een tuintje op het achterschip. Voorbij Hankau veranderde de aanblik der rivier en deze veranderde steeds gedurende de vier en een halve dag die de jonk noodig had om bij een stevige bries in haar zeilen tot Ichang te komen; hier nam de tocht door de bergpassen een aanvang. Keeler bevond zich nu in de wilde en grootsche sub-tropische landen, en de stroom-snelheid wisselde telkens af van zes tot elf mijlen per uur naar gelang de breedte en de diepte der rivierbedding veranderde. Op de hoogten lagen hier en daar tempels verscholen, er waren sinaasappelen en bamboe-aanplantingen en overal groote groepen van pijnboomen en varens. Voor Keeler was dit alles niets nieuws meer, en daarom schoof hij de luikjes van zijn kajuit waar oesterschelpen de plaats van glas innamen, niet ter zijde.

De rivier wemelde van vaartuigen, die met moeite tegen de stroomversnellingen opvoeren of in tegenovergestelde richting voortschoten. Sleepers, die het pad langs de kust volgden, trokken daar waar geen wind was, de jonk door de snellere stroomingen, door middel van een koord van gevlochten bamboe, twaalfhonderd voet lang, dat over den top van den mast naar de kust liep, naar de koelies. Deze werden van boord af gecommandeerd door trommelslag en vlagsignalen en aangezet door opzichters met gespleten bamboestokken; door borstriemen waren zij met het touw verbonden, terwijl zij hun geroep van „Chor-o-chor” tot aanmoediging elkaar toeschreeuwden, wanneer de strooming hen wankelen deed. Dan trachtten zij vasten grond te krijgen, diepgebogen gaande met zwaaiende armen, een groot aantal apen gelijk. De bemanning stootte af, of trok met breede halen in.

De jonk ging door de Mitán bergpas naar een rustiger plek en kwam zoo aan de door muren omringde stad in de bergen, Kueichow. En nog steeds bleef Keeler, als Lhang-Tu, in zijn kajuit, half doorrookt, half gestikt door de middelen hem door de Chineesche doktoren voorgeschreven, om zijn asthma te verlichten, waardoor hij in prikkelende rookwolken gehuld, alle nieuwsgierigen van zich afhield.

Daarop kwam de Feng-Hsieng-bergpas, de „Windkuil” waarin de rivier kookt en rooden aangeslibden modder opwerpt, welke uit Thibet komt, tusschen de zwarte klippen, die een hoogte van tweeduizend voet bereiken en waar koude winden de olieachtige spiralen der draaikolken doen rimpelen, of in stormvlagen lorbarsten. De sleepers hadden zwaar werk om tegen de ruwe krachten der Groote Rivier te kampen, zwoegend langs de rotspaden door wilde geiten gemaakt, gedeeltelijk gaande door het water, dan weer de jonk voorttrekkend met boothaken, die in ringen, welke door cement in de rotsen waren bevestigd, werden gestoken. De golven, die trachtten hen mede te sleuren, verlamden hun krachten en deden hen naar adem snakken; zij moesten zich als klissen aan de rotsen vasthechten, om niet te worden weggeslagen. Met het geluid der trommels klonk nog het gerinkel der belen, en het afvuren der ouderwetsche geweren, terwijl de opzichters langs de rijen gingen met hun zweepen.

Keeler ging naar het tuintje op het achterschip, en sloeg het schouwspel met onverschilligen blik gade, zooals het een Chineeschen koopman betaamt, die de noodige smeekbeden en offers tot de goden had gericht. Op een plaats stak een rots ver naar voren, en het bamboe-touw gleed door een diepe spleet, welke door de silicaatbedekking van duizenden van zulke touwen, was verweerd. De roode reddingsbooten der regeering dansten op de golven eener dichtbij gelegen baai, steeds op den uitkijk of er ook ongelukken zouden gebeuren. Zij voeren met een bemanning die de eigenaardigheden kende van elke draaikolk.

Een reusachtige golf greep den boeg der „Lelie van Ichang” en wierp haar ter zijde, zoodat zij haar stuur kwijt raakte; zij dreigde om te slaan, daar zij met het breede gedeelte op den vloed kwam te liggen, terwijl de radelooze sleepers, die bijna met het spoor parallel gingen, met strakgespannen beenspieren en met door den strijd bebloede teenen zich in de rotsholten trachtten vast te houden. Nog hielden zij vol, te midden van het helsche lawaai, teweeggebracht door de geluiden van gong, geweer en keel.

Keeler had zijn geld in Chineesche bankbiljetten om zijn middel opgeborgen in een caoutchouc band, die voor zulke bijzondere ongevallen dus goed waren beschermd. Zijn diamanten bevonden zich in een luchtdichte doos in zijn kajuit. Deze bevestigde hij aan zijn middel met een touw en hij zorgde er voor dat zijn twee revolvers, niettegenstaande hun gewicht, aan zijn gordel kwamen te hangen. Daarna sloeg hij met onverschillige blikken de herrie gade.

Er klonk een oorverdoovend gehuil. Het koord knapte met een geluid alsof een ijzeren tank uit elkaar spatte, en kwam met machtigen slag neer. De sleepers vielen met hun gezicht ter aarde neer, eenigen gleden van het gevaarlijke pad in de rivier, welke opsprong als hongerend naar slachtoffers. De jonk tolde rond in de stroomversnellingen, richtte zich weer op en werd daarop door den stroom medegesleurd; haar bemanning sprong hulpeloos en gillend heen en weer, of dook in het wilde weg in het water, terwijl de roode reddingsbooten om het hardst roeiden om redding aan te brengen.

Stampend en knersend hield nog het goedgebouwde vaartuig stand, terwijl het machteloos zonder stuur ronddraaide; en het groote roer werd door een uitstekende punt van de rivierbedding weggeslagen. Aan zijn voet zag Keeler een zwarte draaikolk en daarachter een smal kanaal, door een groot zwerfblok verdeeld. Hij mat koelbloedig de stortzeeën met den blik, het beste stuk strand uitkiezend in dat tumult van water, nam zijn doos met diamanten onder den arm en sprong in den maalstroom, juist voor de boot op de groote rots liep en als door dynamiet uit elkander sloeg. Planken, sparren en ander houtwerk vlogen in het rond.

Een spar trof hem tusschen de ribben terwijl hij met den stroom mede zwom en deze benam hem voor enkele oogenblikken den adem. Tweemaal kwam hij boven, toen greep hem een behulpzame hand en met een zwaai werd hij in de boot getrokken en aan land gebracht.

Zijn waterproof-verf bewees hem goede diensten, zijn Chineesche bankbiljetten waren hem van nog meer nut. En nog bleef het geluk de bovenhand behouden, toen het achterste gedeelte der „Lelie van Ichang” bijna onbeschadigd op de kust werd geslingerd. Hierop waren zijn blokjes thee en de koralen, maar ook hetgeen van nog veel meer waarde was, zijn geweren en ammunitie, zijn botaniseertrommels en zijn camera, alles in stevige kisten verpakt.

In een kleinere boot voer hij de rivier af naar de stad Kuie-Tu, en huurde daar een draagstoel voor zichzelf en dragers voor zijn goederen. Daarop volgde hij de landroute naar Ching-Tu, waar hij zijn introductiebrief aan den eigenaar der karavanen overhandigde. Het was het juiste tijdstip van het jaar om zich met de karavanen op weg te begeven, en Keeler's geld en ondervinding kwamen hem goed van pas bij het uitzoeken van menschen en dieren, die met het reizen door de woestijn waren vertrouwd. Binnen een week tijds begon hij de reis langs den ouden Karavaanweg van Sze-Chuen naar Thibet, een ouden weg, nog geen vijf voet breed, maar duidelijk afgebakend. Hij ging rivieren over door middel van ponten, zijn weg leidde langs kanalen, diepe afgronden die hij overstak door steenen bruggen, bijna even oud als de pyramiden, enkele bogen, bewaakt door roovers, die tol hieven in naam der plaatselijke *kuans*, steeds gaande in de richting naar Lhasa over den weg van Gya-lam.

Hier en daar maakte hij halt, om de planten te verzamelen, hem door Mc Vea opgegeven, daar hij genoeg afwist van plantkunde om ze te herkennen en te weten op welke wijze ze te bewaren. In Midden China zijn nog de overblijfselen van het Miocene tijdperk, en Keeler koos de denappels der *Pseudolarix*, de sporen der *Gingko-biloba*, die elders uitgeroeid of onbekend zijn, de scherpe bast van den waterpijnboom en de bollen eener saffierblauwe lelie, met takjes van *Nyssa* en Chineesche Sassafras. Deze allen droogde hij, pakte ze in, en verzond ze met een karavaan, welke van Larego kwam en zich naar Ah-Lung's vertegenwoordiger te Hankau begaf; om ze vandaar te laten overschepen naar Shangai, de vracht betaalbaar aan beide plaatsen van bestemming in gelijke delen, met een rijkelijke *kumshaw*, welke betrekkelijke zekerheid moest verschaffen, grooter in ieder geval, dan die waarvoor hij op zijn reis kon instaan, en waarvan hij slechts één voorwerp terug wenschte te brengen, het gouden bloemblad. En Keeler wist dat het zou kunnen gebeuren, dat hij heel licht bepakt en overijld uit het Land van Bod zou moeten vertrekken.

(Wordt vervolgd).

HET WEESHUIS VAN DE WALEN, VIJZELGRACHTZIJDE, NAAR DE PRINSEGRACHT GEZIEN.

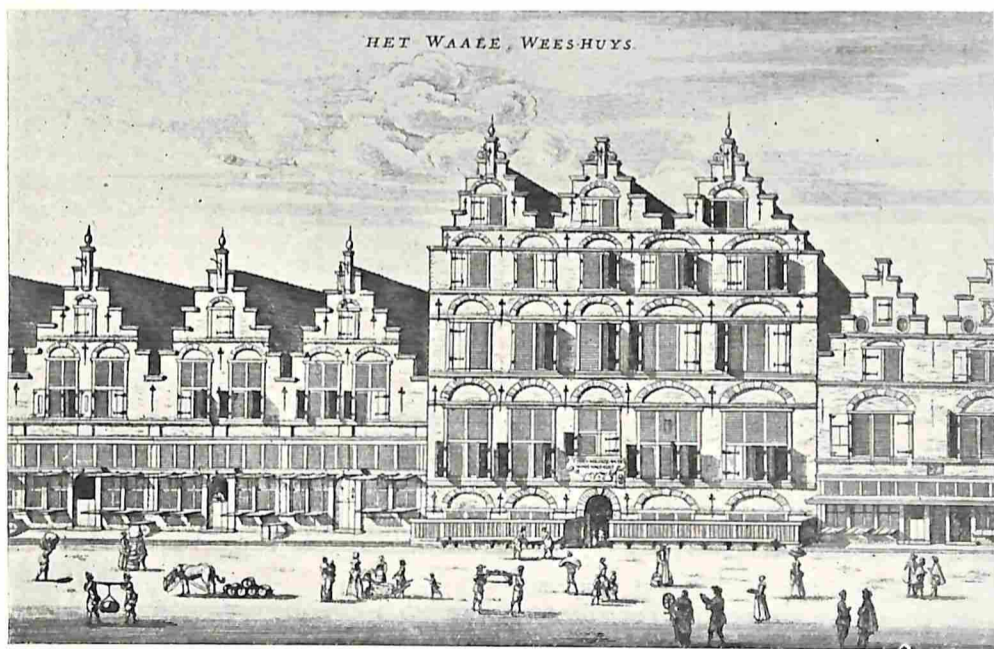
HET WEESHUIS VAN DE WALEN TE AMSTERDAM.

HET Weeshuis van de Walen, zoo noemde Vondel in zijn „Bede” het gesticht, dat in verschillende spelling, met een of twee *a*'s, met of zonder meervouds-*n*, in de geschiedboeken vóórkomt. Hij bedoelde er de stichting mee, met haar drietal fraaie renaissance-toppen, die, in het destijds nog jonge en waarlijk niet onvoornamde stadsdeel, op de Lauriergracht was geopend in 1631.

De Waalsche Gemeente te Amsterdam, bestond daarvóór reeds tal van jaren, maar de weezen der arme lidmaten konden geen plaatsing in het Burgerweeshuis vinden, omdat hun ouders geen poorters waren geweest; ook voor het Aalmoezeniersweeshuis, destijds nog op den Singel, bestonden bezwaren om deze vreemdelingetjes op te nemen. In het genoemde jaar 1631 besloot het bestuur — uit dien tijd

worden genoemd de ouderlingen Jean Hochepeid en Abel Horipon en de diakenen Jean Baguelaar en Esaïe Casteleyn — met bewilliging van Burgemeesteren, tot het bouwen van een weeshuis, daartoe in staat gesteld door vrijwillige giften en door legaten van vermogende leden der Waalsche gemeente. Dat onder die legaten er een van admiraal Piet Hein, in 1629 gesneuveld, zou geweest zijn, is wel een overlevering, en zelfs op de gedenkplaat, bij het 150-jarig jubileum van het tegenwoordige weeshuis, wordt hij als de stichter van het huis genoemd en afgebeeld, maar bewijzen voor zulk een toeschrijving bestaan er niet en dat Piet Hein, in zijn leven behoorende tot de Gereformeerde Kerk, eenige aanraking met de Walen gehad zou hebben, of hun voorpraak bij de Staten geweest zou zijn, is bovendien zeer onwaarschijnlijk.

Staan we nog even stil bij het gedicht, dat Vondel in 1634 ten behoeve van het Weeshuis schreef. Hoe Vondel met de Walen in betrekking kwam, is geen vraag. Zijn ouders waren uit Antwerpen afkomstig en hij-zelf was in zijn jongen tijd lid van de Brabantsche kamer. Wel een vraag is,

HET WEESHUIS IN DE LAURIERSTRAAT, IN 1631 GESTICHT, IN 1634 GEOPEND.

Naar een oude kopergravure.

waarom hij zijn gedicht voor de Walen niet — althans óók niet — in 't Fransch geschreven heeft, al richtte hij zich tot „alle Christenen”. Hij schreef die taal zeer gemakkelijk en vooral onder zijn vroege sonnetten komen er verschillende in 't Fransch voor. Onder de regenten van het Weeshuis mag hij dus vrienden geteld hebben, in wier dienst hij zijn reeds beroemde pen gaarne stelde. De „Bede”, door den lateren Nachtegaal in de spelling van dien tijd op een bord gepenseeld (Nachtegaals naam is bijna door den tijd uitgewischt, maar toch nog in de overblijfselen te volgen) luidt in het oorspronkelijke (editie Unger):

BEDE VOOR HET WAELEN WEESHUIS T'AMSTERDAM.

AAN ALLE CHRISTENEN.

Och laet uw mededoogen straelen
Op dees van elck vergete schaer,
Op 't arme Weeshuis van de Waelen
Wiens last noch aengroeit jaer op jaer,
Wanneer 't ontfangt met open armen
Die arm zijn zonder hunne schuld,
De Weeskens, die om nooddruft kermen;
En voed hen op met groot geduld
In tucht en eerlijcke zeden.
Wie zietze zonder schreien aen?
Heeft Christus arm voor ons geleden,
Wie kan voorby dees kribben gaen
En stallen, zonder met de Wijzen
Te offeren een luttel goud,
Om 't naeck en hongrigh kind te spijzen,
Dat in dit Bethlehem verkoud?
Ay zorgt niet, dat de schatten mindren
Die ghy aen God op woeker geeft,
Door vreemde en ouderlooze kindren.
Gedenckt dat God hun vader leeft,
Die in uw weldaed word geprezen
En 't goed dat nimmer zal vergaen.
De zuyvre Godsdienst is den Weezen
In hun ellende bij te staen.

Wie denkt hier niet aan reminiscensen als „het groeien in tal en last”, het „arm zijn zonder hunne schuld”, „de Weezen Vader” e.d. uit des dichters opschriften („Verscheide Gedichten”, 1644) voor het Burgerweeshuis?

Nog een andere beroemde naam is aan het Weeshuis van de Walen verbonden. N.l. door de prachtige portretschilderij door Bartholomeus van der Helst, van de Regenten uit 1637: Daniel de Hochepeid, Jean Harel, Jean Seullin en Simon Simonsz (en niet de namen zooals zij op de schilderij zelf voorkomen, maar blijkbaar later daarop gezet zijn).

In nauwelijks vijf-en-dertig jaren was het weeshuis in de Laurierstraat zoozeer te klein gebleken, dat er in de nieuwe uitbreiding der stad een grooter gebouw tot stand kwam, waarvoor de grond door de Stads-regeering werd geschonken: het tegenwoordige weeshuis op den hoek van Prinsen- en Vijzelgracht.

Gelijk een opschrift in marmer boven den schoorsteen in de Regentenkamer vermeldt, werden op 29 October 1669 door Paul Godin Jr. en Sara van Raey de twee eerste-steenen voor het nieuwe gebouw gelegd. Boven dit opschrift prijkt een schilderij met de Regenten uit datzelfde jaar: Anthoine Warin, Jeremie van Raey, Jean du Roy en Paul Godin, misschien van de hand van Wallerand Vaillant. Boven den haard in de receptiezaal ziet men de pendant van deze schilderij, gesigneerd Vaillant 1671 met de Regentessen Anne Blanche wed. Guill. Donis; Sara du Plouis, huisvr. van Jaques de la Haye, Catharine de Lafontaine, huisvr. van Jean Mouson; terwijl naast haar de moeder staat, die met een weesmeisje binnengekomen is.

Dit jaar, 1671, is ook het jaar van opening van het nieuwe gebouw, nadat den 22sten April door den predikant Louis Wolzogen in de Walenkerk de plechtige inwijding had plaats gehad.

Het nieuwe Weeshuis, groot en fors als een slot, doch dat zich tegelijk door eenvoud van lijnen en afwezigheid van alle versierselen onderscheidt, is door Adriaan Dorsman gebouwd, bekend o. a. door den bouw van de Ronde Luthersche Kerk (die in 1822 verbrandde). In 1683 werd het vergroot door het aanbouwen van een vleugel aan de

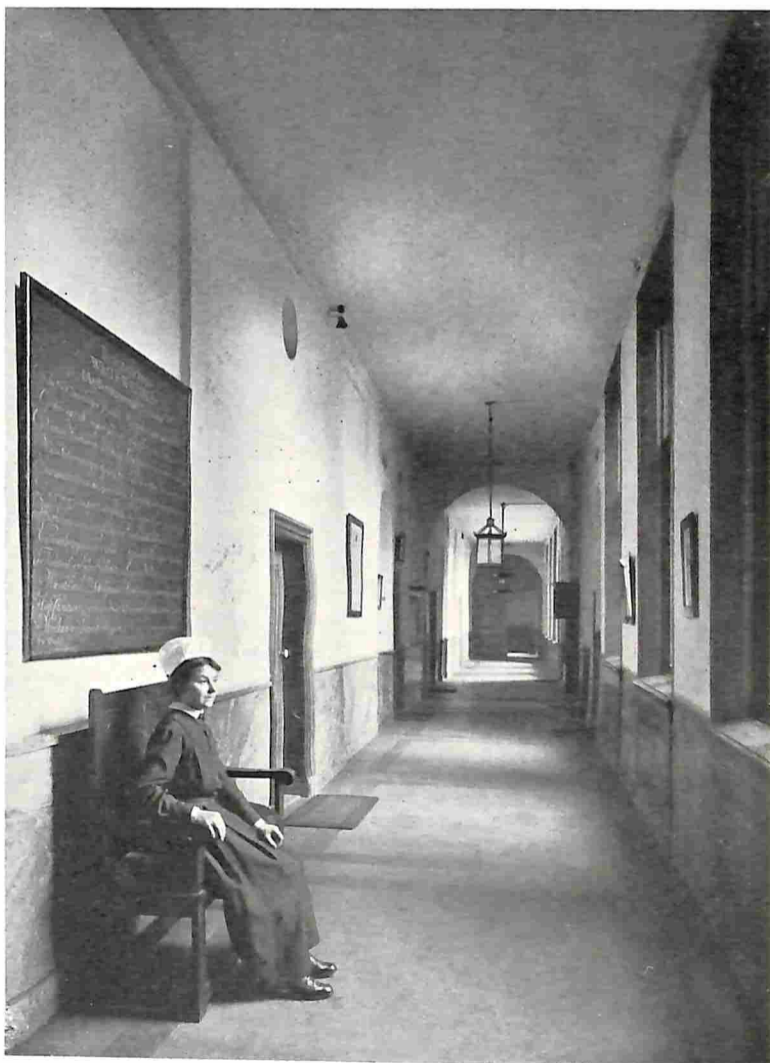

EEN DER FRAAISTE REGENTENSTUKKEN IN HET WEESHUIS.

DE REGENTEN VAN 1637.

Naar de schilderij van Bartholomeus van der Helst.

zijde der Weteringdwarsstraat, in welk gedeelte van nu aan ook 130 oude vrouwen konden worden opgenomen, en in 1726 volgde, ten behoeve van een gelijk aantal oude mannen een aangebouwde vleugel aan de Prinsengrachtzijde. Uit dezen tijd worden, behalve de noodige regenten- en regenteszalen, de luchtige slaapvertrekken, de ziekenzalen, keukens, vier eetzaalen, een apotheek en een „welingrichte

GANG IN HET WEESHUIS MET (LINKS) HET BORD WAAROP VONDEL'S GEDICHT VAN 1634. DAARONDER EEN MEISJE IN HET — THANS AFGESCHAFTE — KOSTUUM.

bakkerij" beschreven, — welk een en ander zeker niet ondergedaan heeft voor „de eischen des tijds." Ter herinnering aan laatstgemelde uitbreiding is een marmeren gedenkplaat in de eetzaal van de vroegere oudemannenafdeeling aangebracht, waarop vermeld staat: „P. Couturier; G. Mottet; I. Bargignac; W. Clermont Joh. soon; Regens de cette Maison; ont proietté & achevé par la bénédiction du Seigneur dans VI mois cet édifice de charité, consacré à l'usage des pauvres vieillards; il a été dédié le XX Novembre 1726."

In 1771 en in 1821 werden onderscheidenlijk het 100-jarig en het 150-jarig jubileum van het Weeshuis gevierd. Uit dit laatste jaar dateert de primitieve gedenkplaat (zoo straks gesignaleerd als vermeldende Piet Hein als grondlegger, en op blz. 500 afgebeeld) die nog in het Huis bewaard wordt. Op deze plaat worden ook de toenmalige regentessen afgebeeld en herdacht, mevr. wed. Völcker, geb. Carp; mevr. Meiynts, geb. Verster; mevr. van der Poorten van Vollenhoven, geb. Berg.

De vele schilderijen, die het Weeshuis nog bevat, alle te noemen, zou te ver voeren; alleen haalt Van der Vijver in zijn Geschiedkundige Beschrijving van Amsterdam (1845) nog met blijkbare bedoeling onder de „platen" aanwezig in de kamers van Regenten en Regentessen er een aan, „die zeldzaam is geworden" en tot titel draagt: „de Prediking in de Woestijn" en zegt er bij: „eene onbepaalde benaming, waarmede de Hervormden de plaatsen aanduiden, welke hun tot de openbare Godsdienst oefeningen dienden, voornamelijk in Languedoc, onder de vervolging van Lodewijk XIV en zijne opvolgers, tot in de laatste helft der achttiende eeuw."

De overige afbeeldingen bij dit opstel, de interieurs, spreken voor zichzelf. Wellicht wekken zij vooral herinneringen bij de leden van het Genootschap „Amstelodamum" die in November 1917 in grooten getale het Weeshuis van de Walen met genoegen bezocht hebben.

CORN. J. GIMPEL.

Op hoog bevel.

(Slot).

ZE zol zich wachten 't manvolk an te hoalen; moar wat den kerel der mee veur had; mocht der meuje wêten, zol ie verkeerig met er wollen; kennis had ze nie an um."

Even na haar stapte ook hij de kerk binnen in de hoop haar „in de goaten te kriegen." Jan voelde dat allen naar hem keken.

De vrouwelijke jonkheid verdiepte zich in gissingen. „Veur wie zol den snoeshaan kommen?" en ze berekenden de kansen voor Jenne, Klesien, Gediene of „veur der zelvvers." Het jonge mannelijke geslacht dacht, „dat ie der al leelijk innelopen was" en de ouden keken strak, streng de gezichten als uit hout gesneden.

Jan voelde die belangstelling als iets hinderlijks op hem aan komen; hij bad, rechttop staande in de bank, zijn pet voor zijn gezicht en toen 't gebed eindelijk een eind nam zette hij zich en keek strak naar de preekstoel; schijnbaar onverschillig maar zachtjes aan, al onder dominee's gebed zag hij stiekum de kerk rond; „ja waarentig, doar zat ze de eugkes dicht Woarumme keek ze noe is niet effekes zien kant op, geen mins had er noe arg in." Bij de preek kon Jan zijn gedachten niet houden; hij dacht aan de kamer in 't onderhuis van den huize de Else en Ôltien was der doende;

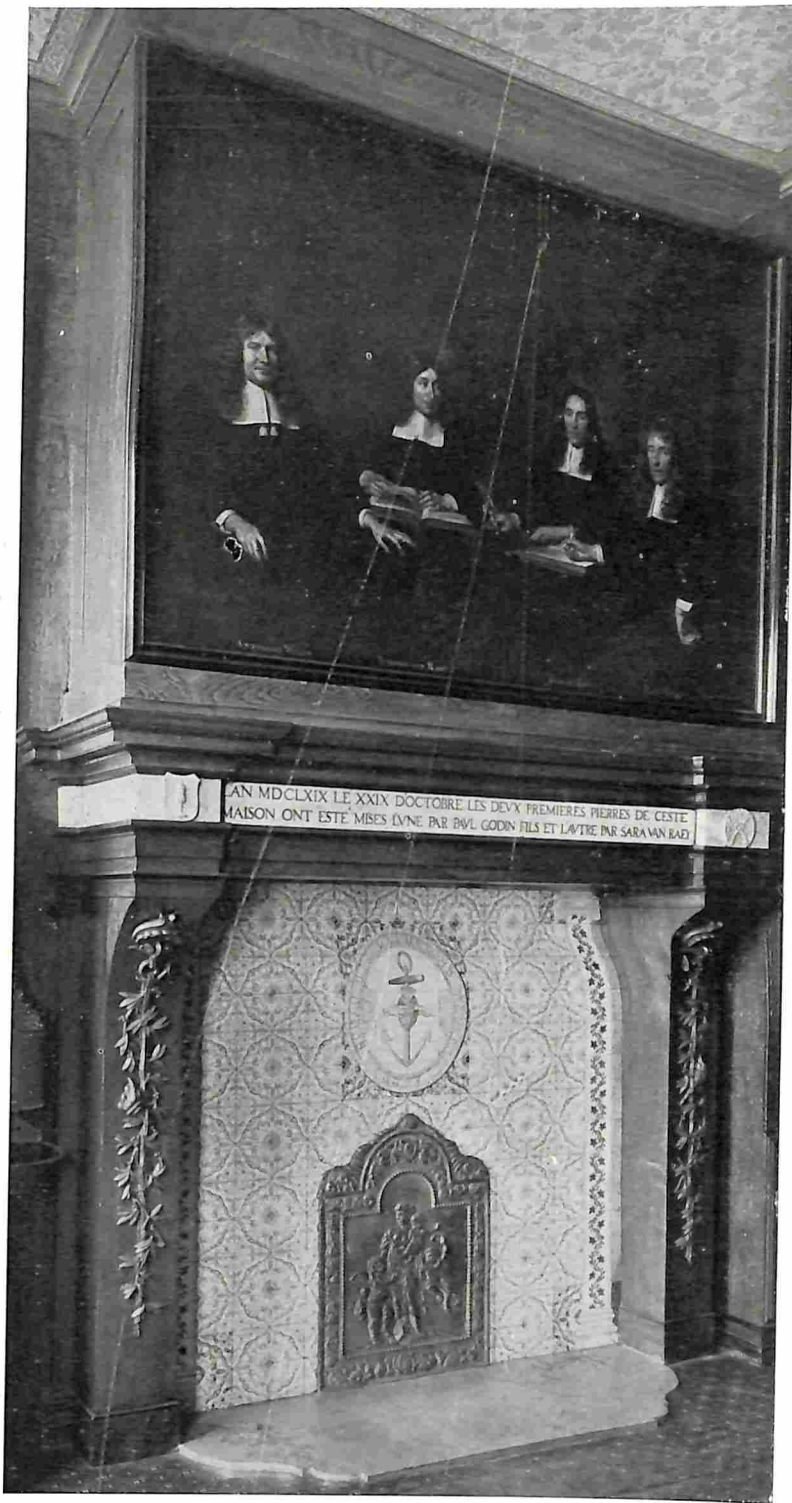
de freule had ezeid ze most ook veur warkvrouw speulen as 't neudig was. 't Zol zien zorg wêzen, dat kwam van zelf terecht. De orgeltonen ruischten door de kerk. Jan had niet gehoord dat dominee een psalm had opgegeven, hij kon zijn gedachten maar één richting uitsturen; veel moeite gaf hij zich niet om daaraan te ontkomen; preken kon ie alle Zeundagen wel heuren; zoo'n meid, dat was heel wat anders; de psalm zol ook wel zonder zien hulp an een ende kommen; bie den tweeden psalm zol ie zen schâ wel inhalen. Noe de tien geboden; doar wol ie de gedachten is bie holden. Of 't kwam van den vroegen fietstocht, van 't frissche weer, van de volle kerk of van de preek, „woar ie met zen verstand nie bie kon," zijn oogen vielen toe en een zachte sluimer beving hem; met een ruk viel zijn hoofd voorover op de borst, verschrikt ontwaakte hij; zou zij 't gezien hebben? Nieuwsgierig keek hij naar de plaats waar ze zat, maar kijken deed ze niet.

Na den zegen trokken de kerkgangers, begeleid door de orgeltonen, langzaam de kerk uit en weer voelde Jan de nieuwsgierig spottende blikken rondom hem.

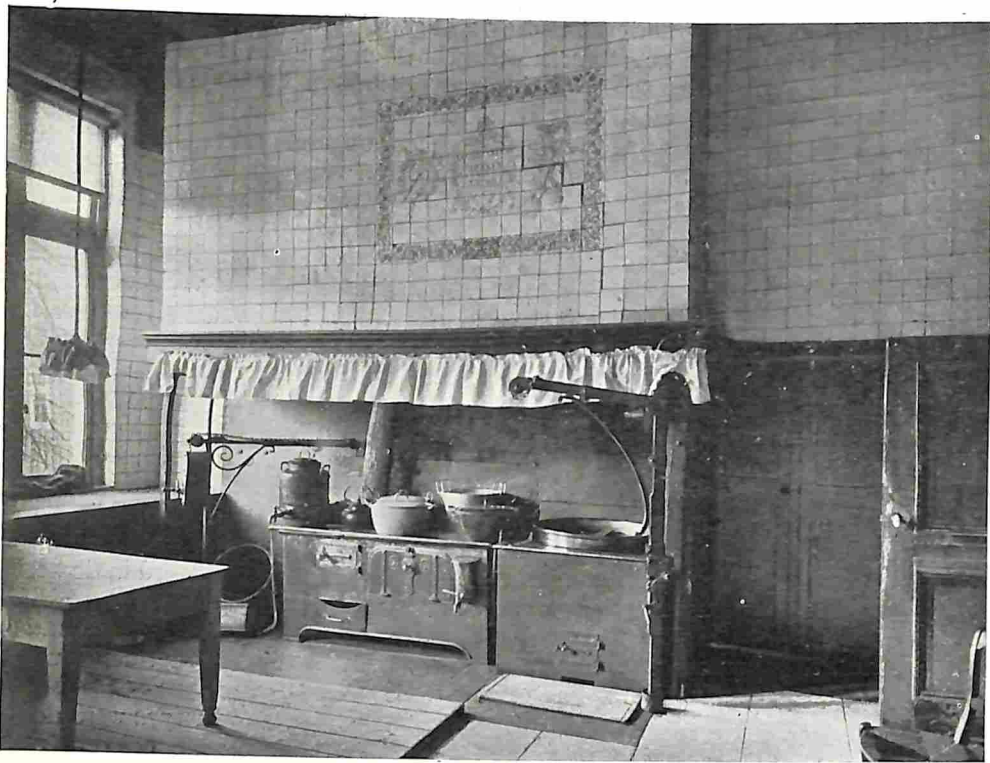
„Woarumme kump ie hier? Um wie zol 't wêze?" De meisjes gichelden, de jongens lachten luid. Buiten op 't kerkplein zag hij een pachter van de freule, hem had hij op de Else gezien op betaaldag gelukkig als een buitensmens, die in de Kalverstraat een bekende ziet, inviteerde Jan hem op „een gleuzien klare in den Golden Os" en glunder gluurden ze beiden kort daarna in de gelagkamer naar de frissche schoonheid van het meisje, toen ze hun de tot den rand gevulde glaasjes bracht.

Aan den zandweg wachtte hij haar: drie malen was hij heen en terug gereden, van 't bosch naar 't dorp: „ze kost um nie ontloopen, hierhen most ze noar der huus opan." 't Duurde lang, het wachten, en der was „niks te belêven". Twee malen fietste een man aan hem voorbij, ze hadden hem in de gaten:

„Ie bint vandage ook nie veur oe plezier uut kammeraad, ze loat op der wachten, hold moed, 't beste heur!" De tweede vergenoegde zich hem smalend een kusgeluid toe te werpen; maar 't beroerde Jan niet, ten vierden male keerde hij terug van 't bosch naar 't dorp en waarachtig, daar kwam ze. Jan keek en keek: ze had hum nog nie in 't vizier; der mooie

HET WEESHUIS VAN DE WALEN.
SCHOUW IN DE REGENTENKAMER MET GEDENKSTEEN
AAN DE EERSTESTEENLEGGING VOOR HET WEESHUIS IN
1669. DAARBOVEN SCHILDERIJ (DOOR VAILLANT?) VAN
DE REGENTEN UIT DAT JAAR.

HET WEESHUIS VAN DE WALEN.
KEUKEN MET SCHOUW EN TEGELVERSIERING.

spullen had ze an, 't golden slot um der nek; zulke deerns-toch; hie werd der een beetien draaierig van; zoo'n beetien beduusd. „As 't most dan most et,” met die gedachte sprong hij voor 't meisje van de fiets.

„Wat het ze noe veur fratsen,” dacht hij dood verwonderd toen ze 't plotseling op een loopen zette; „'t was of ze der niks van most hebben.”

Beteuterd stond hij te kijken. „Dat zol de drommel halen; hie zol der; de fietse kon der wel bie holden.” Even daarna sprong hij naast het meisje van de fiets en sloeg pardoes zijn arm om haar middel, drukte haar haast te pletter.

„En wat wol ie noe? Wat bint dat veur fratsen? Wat denk ie da'j mien veur 't lappien kunt holden?”

„Loat los of ik skreeuwe, ik trap oe, ik biet oe, a'j nie los loat.” Ze wrong en draaide, ijzervast als in een schroef hield Jan haar in zijn arm gekneld en drukte zijn lippen op de hare. Ze schudde en kneep en schreeuwde:

„Mien kleeren scheur ie, loat los.”

„Hold oe stille! Wil ie netties noast mien loopen? Dan loat ik oe los. Bin ie de karmis heelegaar vergèten?”

„Toe gek, ik heb met de karmis niks te moaken, loat los zeg 'k oe.”

„Wil ie netties bie mien loopen?” In haar hulpeloosheid drukt hij nogmaals zijn lippen op de hare. „Dat vroeg ik oe.” Nog steeds knelde hij 't meisje in zijn armen.

„Joa,” roept ze half gesmoord en Jan slaakt langzaam, spijtig dat dit deel van 't programma is afgelopen, de banden, houdt haar linkerhand stijf in zijn rechter, duwt zijn fiets voort met zijn andere hand en langzaam kuieren ze verder door 't stille bosch. Verlieft keek hij op 't meisje neer: „'t was glad veur menaar gekomen, en hie had et zoo best met der veur.” Weer sloeg hij zijn arm om haar heen en bezegelde zijn goede bedoelingen door een langen kus en „waarentig, ze was zoo zeute zoo stille as een lammegien.” 't Gong alles best. Zie had „der wel zinnigheid in, ze had hem al zoo dikwijls gezien,” „as ie veurbie kwam met de freule,” moar „van de karmis wol ze niks meer wèten.”

„Mirakel, die vrouwlui toch!”

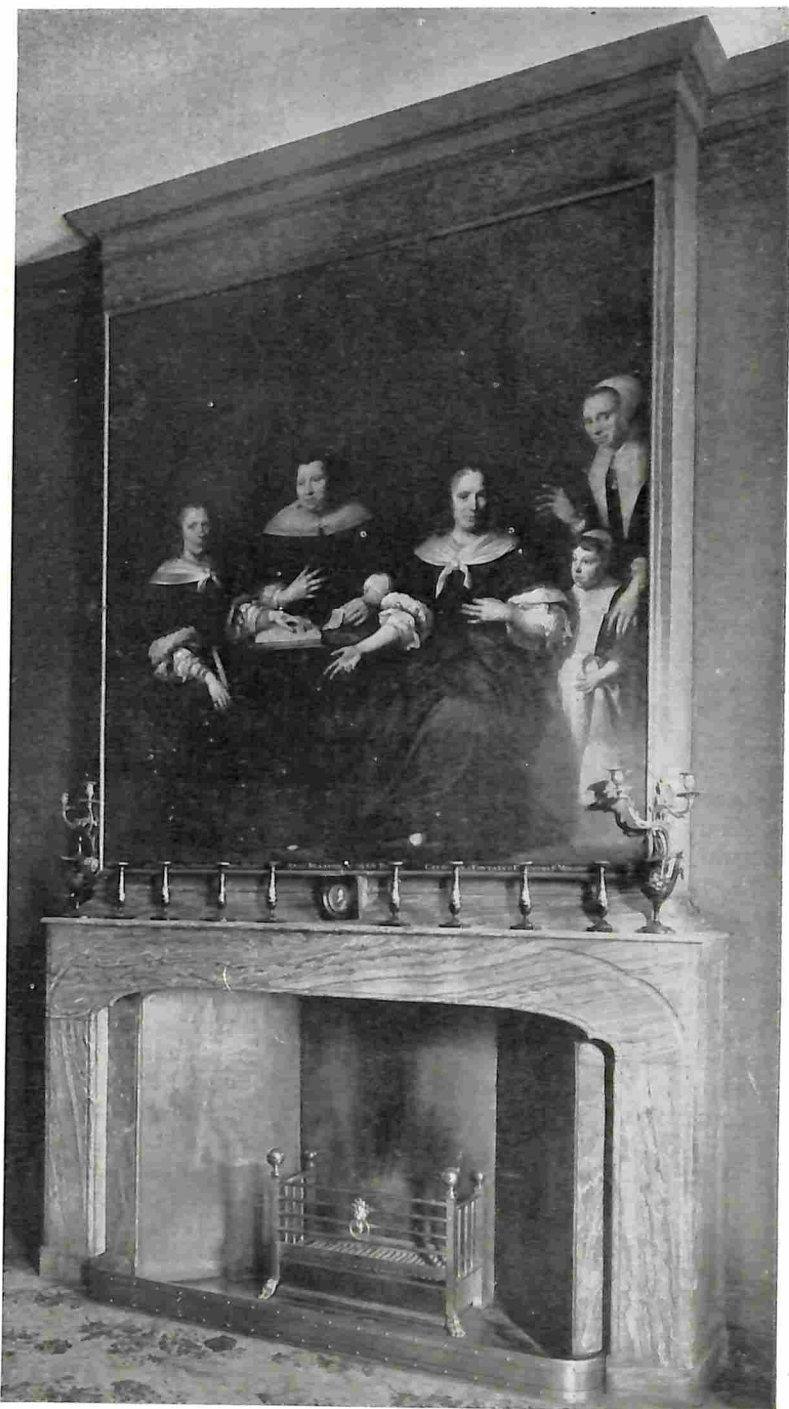
Aan 't eind van 't bosch hadden ze vaste verkeerung en 't was afgesproken, al den volgenden Zondag zou Jan mee naar haar ouderlijk huis komen.

„Hoe was 't meuglijk,” ging het op zijn terugweg door zijn hoofd, „hoe was 't in de wèrld meuglijk; al dien tijd had ie 't zonder meid esteld en noe kost nie hoast nie van der afkommen, wel zeuven keer had ie der gendag gezoend en 't was um niks fremd.”

In de blijdeste stemming reed hij huiswaarts. „Noe 't nog an de freule vertellen, in de keuken wol ie zich nog moar stiekum holden; loat ze moar proaten, hie had de boel veur menaar. Verdekselsche honger had ie; Chris most moar is fiks opscheppen, hie had een slimmen dag gehad.

Den volgenden Zondag, toen 't zachte voorjaarsweer hem in een bovenaardsche stemming bracht, toen hij vol blijde verwachting naar 't dorp achter 't Haaksche bosch reed, na kerktijd met zijn geliefde hand in hand langzaam, vol liefde en verlangen den weg naar haar woning opkuierde en veel te vroeg naar zijn smaak bij 't huis van de „olde lu” aankwam, toen zag hij in de boerenkeuken — zijn hart „stong der stille van” — doar sting ze, waarmee hie had karmis eholden, dat was noe Oltien!”

Hij deed alsof hij van geen toeten of blazen afwist en hield zijn geliefde stijf bij haar hand vast. „Oltien of Jansien 't was hum krek allens.” En zij daar in de keuken, ze keek zoo „kwoodoardig, zoo stoers noar um umme, ze zei geneens gendag en gong de keuken uut en trok de deure met een smak achter der dichte; hie was der best content mee as dat et zoo cloopen was; bange was ie der al veur ewest as dat ieeen ander vrouwmensch te pakken had; die karmis doar wol ze moar niks van wèten; noe 't was noe Jansien; 't was um krek allens o'j van de katte of deur 't heuntien ebeten was. 't Most noe moar zoo blieven.” M. VAN KAMPEN.

HET WEESHUIS VAN DE WALEN.
SCHILDERIJ IN DE REGENTESSENKAMER DOOR VAILLANT
VAN DE REGENTESSEN VAN HET WEESHUIS IN 1671.

IN MEMORIAM.

VIER-LAENDER-BLICK

Tot de uitstapjes, dezen zomer door de talrijke bezoekers van het zoo kwistig met natuurschoon bedeelde Zuid-Limburgsche dorp Valkenburg, gemaakt behoorde ook een ritje van anderhalf uur per motor omnibus over Gulpen naar Vaals, hetwelk voorheen van Aken uit, per tram, door de in die badplaats vertoevende toeristen in grooten getale werd bezocht.

Na een klim van 100 M. op den top van den Vaalser berg gekomen, staat men op het hoogste punt van Nederland — 322 M. boven A. P. —, waar zich een prachtig panorama aan de bezoeker opdoet. Aan onzen voet zien wij de oude keizersstad Aken, met het Achener Wald op den achtergrond, en in de verte de bergtoppen van den Eifel. Voorts ligt daar Gemmenich, het eerste dorp op Belgisch gebied, bekend uit de dagen van den inval der Duitschers, en in het verschiet het Walenland, door de Ardennen afgesloten. Achter ons strekt zich Hollandsch Limburg uit, terwijl rechts van Aken het nog kort geleden onzijdige staatje Moresnet met zijn hoofdstadje Altenberg zich aan ons verlaat, hetwelk niet grooter is dan een K.M. in het vierkant, 2000 inwoners telt en welks leger uit één man, n.l. een dienaar van den H. Hermandad, bestond.

Toen men het, bij het sluiten van het Tractaat van Weenen, in 1815, niet eens kon worden omtrent de verdeling van de verwoest gronden, welke zoo rijk aan zinkmijnen is, verklaarde men dit gebiedje neutraal en stelde het onder toezicht van een Belgischen en een Duitschen Commissaris.

Het is daar boven eeneigenaardigpunt. In vier flinke schreden rondom de vier, aldaar opgestelde steenen — waarvan de kleinste, hoe bescheiden hij zich overigens, in verhouding tot de andere voordoet, in zijn opschrift pocht: „Het hoogste punt van Nederland”

— maakt, beter gezegd, maakte, de toerist een tochtje door vier landen, welke grenzen hier samenkomen, om daarna aan familie en vrienden de kwistig te koop geboden „ansichten” te zenden, met zijn „Groet uit Nederland, Duitschland, België en Moresnet”.

De oorlog, die in zoovele groote en gewichtige dingen verandering bracht, deed ook hier, in 't kleine zijn invloed gelden. Volgens het verdrag van Versailles werd het voormalig neutrale Moresnet bij België ingelijfd, terwijl het herdoopt werd tevens en thans *La Calamine* heet, welke naam ontleend is aan de delfstof (kalamijn), welke zoo overvloedig in den bodem van deze streek wordt aangetroffen.

Met dat al gelden de oude opschriften der prentkaarten niet meer....de Vier Länder Blick heeft opgehouden te bestaan, de toerist vergenoegt zich thans met een Drei Länder Blick!

F. W. DRIJVER.

DOOPVONTEN.

(Slot).

IN de mededeelingen van Jht. Ortt van Schonauen vinden wij nog belangrijke bijzonderheden, vooreerst omtrent een doopvont te Oosthuizen van rooden zandsteen, beker-vormig en versierd met drie mannen- en een vrouwenhoofd, waarschijnlijk XIIIe of XIVe eeuw.

Ruw bewerkt is die te Lage Mierde in N.-Brabant; ze is uit een soort zerksteen gehouwen en kan tot de XVIe eeuw behooren.

Een waardiger plaats dan vele anderen is aan de doopvont te Doorn ingeruimd, die geheel ongeschonden en met gesluiserde vrouwenhoofden en rozetten versierd, als voetstuk van den preekstoel dienst doet en vermoedelijk afkomstig is uit de XVe of XVIe eeuw.

Te Darthuizen, waar vroeger een kapel heeft gestaan, ontdekte men in 1848 een achtkanten bak, die voor veevoeder gebruikt werd. De heer Nellestein van Broekhuizen heeft de vont aan haar banale bestemming onttrokken en als bloemvaas in zijn park geplaatst. De versiering bestaat uit een achttal gedrochtelijke dieren met gepluimde staarten en twee pooten, waarvan bij drie de koppen ontbreken. Voorts ver- toont zij iets, dat gelijkt op een uil met een omslagdoek; de verdere voorstellingen zijn even onbegrijpelijk en zot. Het zonderlinge werkstuk kan uit de XIIIe eeuw afkomstig zijn.

De vont te Monnikendam is achtkant, van grauwwachtigen mergelsteen, misschien uit de XIIIe eeuw. Ze werd in de kerk geplaatst en gebruikt tot berging van dovekolen.

De vont te Burg op Texel, erg beschadigd, heeft een onderkomen gevonden in de kerk, waar ze tegelijk met deze nu en dan netjes wordt opgewit.

In 1772 werd door een Schokker vischer uit de Zuiderzee nabij Urk, ter plaatse waar vroeger een kapel moet gestaan hebben, een doopvont in de netten opgehaald. Ze bleef tot 1825 liggen op het kerkhof te Emmeloord op het nu verlaten eiland Schokland en werd toen door een pastoor gekocht, die er zijn naam en het jaartal 1826 op liet hakken en de vont opschilderen, waarna ze in de R. K. kerk werd geplaatst. Door deze kunstbewerking ging het karakter voor 'n goed deel verloren.

De doopvont te Eenrum is zoo niet de merkwaardigste, dan toch vermoedelijk de oudste van ons land en kan tot de

Xe eeuw en misschien nog vroeger gerekend worden. Jaren lang deed ze dienst als kalkbak in een timmermanswinkel. De kuip is cilindervormig, van nissen voorzien, waarin sporen van schilderwerk te ontdekken zijn, denkelijk van een later periode. Volgens Mr. Eijk tot Zuilichem zou deze vont bestaan uit molensteen of Andernachsche lava, een bijzonderheid, die ook door Pater Ligtenberg wordt overgenomen.

Van de doopvont te Brummen, door Jhr. Ortt beschreven als gediend hebbende tot slijpsteen en daarna „terruggevonden” in een schuur van het landgoed de Wierse, in 1858 nog in wezen, is niets meer te vinden.

Te Nichtevecht werd in 1857 een vont bij afbraak verkocht en daarna het onderst boven tot voetstuk van een bloemvaas gebezigd.

In 't midden der vorige eeuw, zegt Jhr. Rethaan Macaré in de Kronijk van het Historisch Genootschap, werd in een der gekluisde kelders van een particuliere woning op de Kromme Nieuwegracht te Utrecht de kom van een doopvont gevonden, die een kinderlijken vangbak vormde van water, dat erin staan bleef, als het niet werd uitgeschept. Erg beschadigd werd het voorwerp uitgegraven, terwijl men tevergeefs naar het voetstuk heeft gezocht. De vont is van blauwen Namenschen steen, aan de buitenzijde gebeiteld en met vier koppen versierd. Vermoedelijk heeft zij tot de oude

HET WEESHUIS VAN DE WALEN.
WATERVERFTEEKENING ALS GEDENKPLAAT AAN HET 150-JARIG BESTAAN
VAN HET WEESHUIS IN 1821.

DOOPVONTEN.
KOPEREN DOOPVONT TE LUIK.
Naar het afgietsel in het Rijksmuseum.

S. Pieterskerk behoort en kan tot de XIVe of XVe eeuw gerekend worden.

De doopvont in de St. Maartenskerk te Zalt Bommel is om een dubbele reden merkwaardig. Ze is, voor zoover ik weet, zoowat de éénige, die op hare plaats is blijven staan en wel in een daarvoor opzettelijk gebouwd kapelletje, dus een baptisterium. Voorts steekt ze door de historische voorstellingen gunstig af bij nagenoeg alle anderen, die met grillige of onbegrijpelijke symbolen prijken. Niettemin werd ze, volgens de beschrijving van G. Leemans, tot bergplaats van bouwmaterialen en cementbak gebruikt en stond weggeborgen achter lijkbaren boven een ledigen grafkelder, die ook voor allerlei afbraak en rommel werd gebezigd. De achthoekige kuip (men ziet dat bijna alle vonten achthoekig waren), is 1.18 el hoog en bestaat uit 8 boogvormige vakken met rijk beeldwerk versierd.

In het eerste vak ziet men een voorstelling van Adam en Eva bij den verboden boom in het Paradijs, vervolgens de ark met het hoofd van Noach, die naar buiten ziet, daarna Abraham's offerhande, dan twee beelden, die elkaar omvatten, waarschijnlijk de worsteling met den Engel (Genesis 32 : 24—29); de hoofden en armen zijn verdwenen; daarnaast David en Goliath en een moeilijk te onderscheiden figuur, dat de hemelvaart van Elia kan beteekenen. Hiermede schijnen door reliefs de voorstellingen uit het Oude Testament afgesloten.

Het eerstvolgende vak geeft de besnijdenis des Heeren te aanschouwen; van de vijf omstaande personen zijn de hoofden verloren gegaan; vervolgens de doop in den Jordaan.

De randversiering bestaat uit rozetten 1), bladeren en gevleugelde hoofden, overeenkomende met die der kapiteelen en kolommen der kerk, die in 1304 aan den H. Martinus werd toegewijd, zoodat de doopvont vermoedelijk uit dienzelfden tijd zal dagteekenen.

De vont in de St. Nikolaaskerk te Kampen is uit blauwen arduinstein gehouwen en zeshoekig. Langs den binnenrand van de ronde kom loopt een diepe groef, waarin naar het oordeel van E. Moulin, die haar in de Overijsselsche volksalmanak van 1842 beschreef, bij de doopsbediening waarschijnlijk een metalen bekken werd geplaatst om het doopwater te kunnen verwarmen. De vont kan uit de XVIe eeuw dateeren.

Door den heer A. J. A. Flament worden in de Maasgouw nog genoemd achtkante vonten met de vier koppen in de kerken van Broekhuizen, Heel en Schin op Geule.

In de kerk te Limbricht, volgens Jan Kalf van vóór de XIIIe eeuw, vond de heer Flament nog slechts het voetstuk

van een oude doopvont. In de sacristie was nog een oude kop, die wel tot de vont behoort zal hebben; het zal dus een met de vier koppen geweest zijn, zooals veelvuldig voorkomt.

Een der merkwaardigste Limburgsche vonten is die te Limmel, gem. Meerssen, bestaande uit vier paneelen. Op het eerste ziet men een gevleugelden griffioen of zwaan, bedekt met een ornament, in golvende lijnen. Het tweede is een bladversiering; het derde een vogel met uitgespreide vleugels, gedeeltelijk door een schendende hand weggehakt; het vierde, bijna geheel van zijn decoratie ontdaan, is naar den muur gekeerd. Het bassin staat op een voetstuk met lijstwerk en kolommetjes; het herinnert aan den kolom, waarop de zilveren kuip rustte, waarin Constantijn gedoopt werd in het pauselijk paleis te Lateraan.

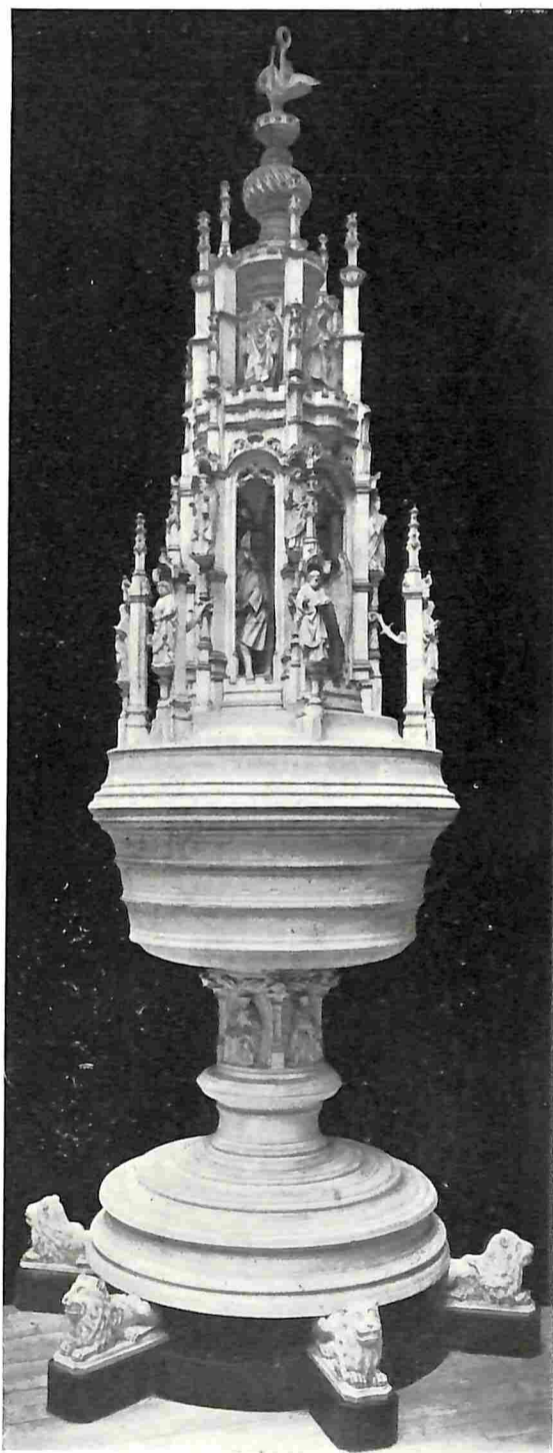
Ten slotte zij nog vermeld, dat S. Odulfus, priester te Utrecht, 9e eeuw, die de Friezen doopte, de patroon is der doopbekkens.

Hij wordt voorgesteld met een doopbekken in de hand.

In Juni dezes jaar werd te Halsteren met nog andere voorwerpen, opgegraven een doopvont met het volgende opschrift: „Deze vont is gemaekt in 't jaer ons Heeren 1549, gekomen van Hendrick Fracken, die met onnoozelheid geslagen was hier te Halsteren, in het jaar 1546, den 26en dag in October, voor wiens ziel de kerk alhier schuldig is te doen jaarlijks een jaargetijde met vigiliën en missen van requiem.”

Vermoedelijk is de vont in 1640, toen de St. Quirinuskerk aan de Gereformeerden overging, in den grond gestopt. 2)

Een onderzoek naar doopvonten in Zeeland heeft geen resultaat opgeleverd. Noch op het Rijksarchief te Middelburg, noch in „Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden uit de kerken der provincie Zeeland” van Mr. P. C. Bloys van Treslong Prins, was daaromtrent iets te vinden. Ze schijnen dus spoorloos verdwenen te zijn. Alleenvindig laatstgenoemd werk vermeld een fraai zilveren doopbekken in de Oostkerk te Middelburg, met een inschrift, dat het door Cornelis Gijze, geboren 24 Maart 1750, overleden 18 Juni 1797, bij codicillaire dispositie is legateerd. Verder bevat het een wapen en de woorden,

KOPEREN DOOPVONT VAN DE GROOTE OF ST. WALBURGSKERK TE ZUTPHEN, GEGOTEN TE MECHELEN IN 1527 DOOR GILLES VAN EIJDEN.

L. Potman, inv. (invenit : heeft gevonden, ontworpen) et fecit 17^{11/2}, 97.

* * *
 . . . Een vijftal eeuwen scheiden de steenen doopvonten van de koperen af. Evenals de eerste, daar ons land geen steengroeven bezat, in het buitenland werden besteld, voornamelijk in de streek van Bentheim, werden de koperen vonten het eerst in België en wel in Mechelen gegoten, omdat men ons daar op dat gebied ver vooruit was. Mag men een rekwest van de klokgieters aan den koning uit het jaar 1565 gelooven, dan dagteekent de kopergieterij van Mechelen reeds van het midden der XIIIe eeuw, waarschijnlijk in verband met het ontstaan der broederschap van St. Eloi in 1245. Mechelen behoorde toen tot het gebied van den Prins Bisschop van Luik, die ook de inwoners van Dinant tot zijn onderdanen rekende, welke de oudste bekende kopergieters waren. Door de gunstiger ligging van Mechelen kozen zij die stad tot den zetel hunner industrie, waar ze zich behalve op klok- en geschutgieterij, ook wel op het gieten van doopvonten zullen hebben toegelegd. Zoo lezen wij b. v. dat Jehan de Malines, in 1466 „canonnier du duc de Bourgogne,” in 1469 vier „colombes” (duiven), afleverde voor de vier hoeken van het hoogaltaar in de kerk van het Heilige Graf te Kamerijk.

Een der eerste doopvonten, die voor ons land werden afgeleverd, was bestemd voor de St. Walburgskerk te Zutphen. (Afb. op blz. 501.) De vont, van Europeesche vermaardheid,

HET AFGIETSSEL IN HET RIJKSMUSEUM VAN DE
 KOPEREN DOOPVONT IN 'DE GROOTE KERK TE
 BREDA, GEGOTEN IN 1541.

werd in 1527 gegoten door Gilles van Eynden te Mechelen en bestaat uit een ronde kuip, rustende op een standaard, waaromheen de vier Evangelisten zijn afgebeeld. Het voetstuk rust op zes liggende leeuwen, welker constructie aan een vroegere periode doet denken. De kuip is verdeeld in twaalf vakken met de Romeinsche cijfers I—XII. Dit werk schijnt van nog ouder datum. Vooral het deksel verdient bijzondere aandacht; het is een zeskante pyramide met rijk beeldwerk en pinakels versierd, omringd door zuilen en bogen, uitlopend in een baldakijn, waaronder een groep van drie figuren, voorstellende den doop van Christus door Johannes den Dooper. Van deze beelden zijn nog slechts bewaard gebleven dat van Johannes en den Engel, die het kleed van Christus op de handen draagt. Het derde beeldje behoorde daar eigenlijk niet en is waarschijnlijk afkomstig van een XVIIe eeuwse lichtkroon. Op den rand van het deksel leest men, dat de vont gemaakt werd op last van de kerkmeesters Jan Aessack en Frans de Wit, door Gilles van Eynden te Mechelen in 1527 en „dat hij heeft zijn loon draf ontvaenghen”.

Van de beelden der 12 apostelen op het deksel zijn nog slechts 8 oorspronkelijk; de overigen zijn imitaties in verguld gips. Boven het baldakijn staan tusschen kolommen vijf heiligenbeeldjes; het zesde is ook verdwenen en eveneens vervangen door een van gips. Het deksel eindigt in een pelikaan, met haar vleesch haar jongen voedende. Door een hefboom „met behulp van een kogel van 20 pond” wordt het deksel opgeheven en verschoven. De doopvont werd, zoo verhaalt men, ofschoon ik voor de waarheid niet wil instaan, Frederik Hendrik aangeboden om er geschut van te gieten, dat door den Stadhouder werd geweigerd, waarbij hij gezegd zou hebben: „wie Zutphen bezocht en de doopvont niet heeft gezien, heeft Zutphen niet gezien.” Een nabootsing dezer doopvont werd vervaardigd door den Utrechtschen edelsmid Jan Brom voor de R. K. kerk te Overveen, een andere voor een kerk in de Hoflaan te Arnhem. De Zutphensche vont weegt 1400 K. G.

Niet minder belangrijk is de geelkoperen doopvont in de St. Janskerk te 's-Hertogenbosch, een meesterstuk van het Maastrichtsche atelier van Arnt van Tricht van 1491. Een „Extract uit den reken- ofte Memorieboek van Sanct Jans Parochie binnen de stad 's-Hertogenbosch” zegt daaromtrent het volgende: „Mr. Arnt den geelgieter van Maastricht voor syn loen ende stoffe van die vonthe de kerckmeesteren aen hem verdyngt om te gieten in Januari duysent vierhondert eenendetnegentich, welke vonthe was swaer twee-duysent vijfhondert vierennegentich pont, het hondert was bedingt voir veerthien ende eenen gouden enckele gulden ofte 12 vierysserens voor den gulden; het ijsser gaende door het deksel was omtrent swaer 80 pont ende het becken staende in de vonthe van loot is swaer omtrent 144 pont.”

Door de geuzen in 1566 in drie stukken geslagen, zegt Priester Dr. C. F. Xav Smits, werd zij door de zorg der Katholieken hersteld en in 1649 en 1657 door de leden van het „kunstlievende Hervormd kerkbestuur” per pond geveild, wat niet naar hun genoegen schijnt uitgevallen te zijn. Het deksel wordt bekroond door een pelikaan, het symbool van de Sacramenten der stervenden. Daaronder staan God, de Vader, St. Lambertus, Maria en de doop van Christus. Het Christus- en Mariabeeld zijn nieuw. Op het deksel zien wij de symbolen der vier Evangelisten, terwijl het beeldje van Mr. Arnt van Tricht als handvat dienst doet. Onder het beken buigen de zieken van Bethsaida (Joh. 5 : 2, waar gesproken wordt van een badwater) en op den voet zweeft de stede-engel van Maastricht.

De doopvont in de voormalige St. Barbara, thans Hervormde kerk te Breda, vormt een waardige pendant van de beide vorigen. Zij wordt uitvoerig beschreven door den heer Kalff in het Bulletin van den Oudheidkundigen Bond, waaruit ik hier het een en ander overneem. In 1540 vinden wij vermeld, dat „hans die glaescrijver voor een patroen om een woent te maken” 25 stuivers ontving. Hij was dus vermoedelijk de ontwerper. Verder lezen wij, dat de vont gekocht werd van Joes de Backer te Antwerpen, die in 1540 de levering aannam van een vont, wegende 2495 pond, tegen 18 Rijns guldens de 100 pond. Toch is het niet waarschijnlijk, dat het werkstuk te Antwerpen gemaakt, werd, daar er vracht van Mechelen tot Breda berekend werd; ook dit zal dus wel een Mechelsch produkt zijn. In 1541 werd de vont gewijd. Zij is van geel koper en heeft den vorm van een

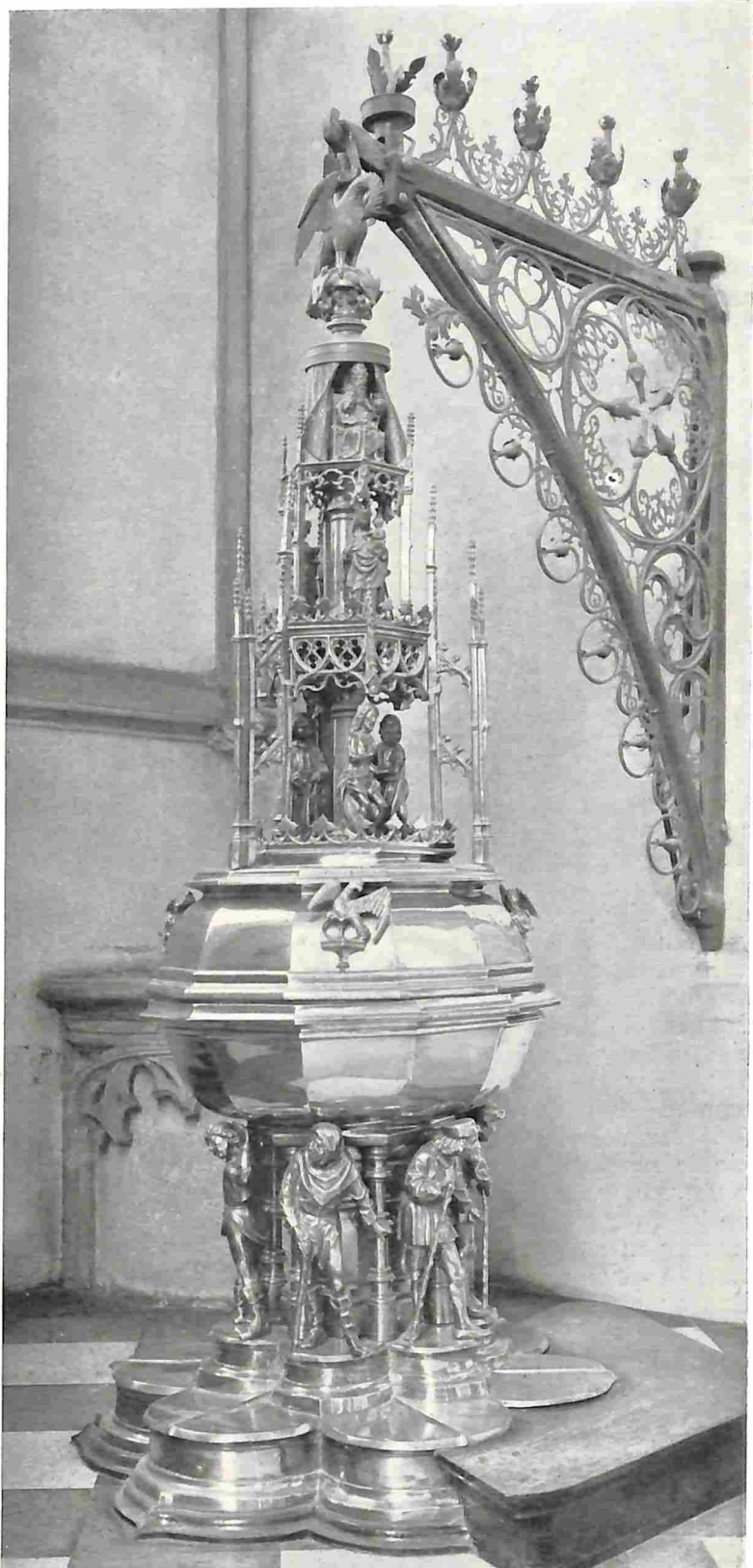
ciborie. Op een vierlobbigen voet, die oorspronkelijk beelden heeft gedragen, rust een met ringen en twee nodi-gelede 3) ronde stam, die de vierlobbige kuip draagt, welke ronding versierd is met ramskoppen, die ringen in den bek houden. De kuip wordt gesloten met een geprofileerd deksel, dat een voetstuk draagt, aan de overhuiving verbonden door een candelabrezuiltje, waaromheen figuren hebben gestaan. Om dit voetstuk rijzen 4 vierkante, op hunne schachten met renaissance-ornament versierde pijlers omhoog, die boven hunne voluutkapiteeltjes 4) verbonden zijn door een hoofdgestel, dat een afdekking draagt, waarop een candelabrevormige bekroning staat, omgeven door slankere candelabers in het verlengde der pijlers. Vóór de pijlers stonden oorspronkelijk, blijkens in het deksel aanwezige gaten, versieringen. Het fries van het hoofdgestel is met cartouches versierd en van de architraaf hangt een opengewerkt ornament af; een masker, waaruit zich voluutvormige bladeren en dolfijnen ontwikkelen. De middelste candelabre, oorspronkelijk met versieringen aan de andere verbonden, hangt met een ring aan een ijzeren hefboom. De doopvont is buiten gebruik gesteld en vervangen door een geelkoperen doopbekken, rustend op een koperen standaard, welks baluster-vormige stam op een houten voet staat. Bekken en voetstuk dateeren van omstreeks 1650.

De koperen doopvont in de St. Servaaskerk te Maastricht dagteekent ongetwijfeld uit de 15e eeuw. De fors omlijnde voet en wijde kom doen in al hun vormen dat vermoeden ontstaan. Het fraaie deksel is indertijd verdwenen, waarheen weet men niet; maar een voornamelijk Maastrichtsche familie heeft er een ander voor in de plaats gegeven. Het is op de draaibank bewerkt en draagt een zeskantig baldakijn, dat rank oprijzend als overhuiving dient voor een groep van drie figuren: de doop van Christus door Johannes den Dooper, waarbij een Engel met uitgespreide vleugelen het kleed van Christus draagt. Het à jour bewerkte baldakijn loopt uit in een tweede étage, waarin het beeld van den Zaligmaker met de tiaar op het hoofd en de wereldbol in de hand. De hier smallere overhuiving loopt uit op een koepeldak, bekroond door een pelikaan. Daar tusschen uit komt de ring, waarmede het deksel hangt aan een ijzeren kraan. Het is ontworpen en vervaardigd door Jan Brom te Utrecht. Het metaal heeft dezelfde kleur als het oude geel koper en een patine geeft aan het stuk een eigenaardige bekoorlijkheid. Op den rand van het deksel staat in zwarte letters in het Latijn: „ter herinnering aan den edelen heer Joannis, Hubertus, Eugenius, Franciscus de Stuers, geboren te Londen, 23 Mei 1876, gestorven te 's-Gravenhage, 17 Januari 1907, zijn vader Alfonsus, Ridder de Stuers, zijn zuster Margaretha, gravin van Oberndorff, zijn broeder Hubertus, zijn oom Victor de Stuers, die ervoor gezorgd hebben, dat een nieuw deksel op de oude vont werd gezet.” Verder het wapen van de Stuers. Op de onderste lijst leest men, dat de vont gegoten is door Joes Brom te Utrecht A.D. 1908.

In een kapel in het N. W. van de Martini kerk te Venlo, zoo lezen wij bij den heer A. J. Flament, links van den binnentredende door den grooten ingang, staat de doopvont van geel koper. Het deksel geeft een voorstelling van den doop van Christus, met de woorden: „Hic est filius meus dilectus” (Matth. 5) er boven; (die ook voorkomen op een doopbekken te Hildesheim uit het begin der XIIIe eeuw); daaronder het jaartal 1621. Het is een bescheiden navolging van die in de St. Janskerk te 's-Hertogenbosch, doch alleen wat vont en deksel betreft; de beelden zijn niet aangebracht, behalve Christus en St. Jan.

De heer Eijck tot Zuylichem vermoedt, dat er nog wel meer koperen doopvonten in ons land hebben bestaan, die in de smeltkroes terechtgekomen zijn. Verder zegt hij, dat er in 1422 een gegoten werd voor de St. Bavo Kerk te Haarlem en in 1435 een voor de Nieuwe Kerk te Delft. Bij navraag is mij echter gebleken, dat noch op het Rijks archief te Haarlem noch op het archief te Delft daaromtrent iets bekend is. Als oudst gedateerde metalen doopvont vonden wij die te Luik van 1157.

Volgens den Gelderschen Volksalmanak van 1845 werden in verschillende boerenwoningen geelkoperen schotels aangetroffen met gedreven loof- en beeldwerk versierd, die vermoedelijk tot doopbekkens gediend hebben, van Duitsch of Mechelsch fabrikaat, uit de XVe of XVIe eeuw. Deze kostbare dinanderieën dienden nu tot pronkschalen niet alleen in de boerderijen, maar werden zelfs in poffertjeskramen aangetroffen.

KOPEREN DOOPVONT IN DE ST. JANSKATHEDRAAL
TE 'S HERTOGENBOSCH, GEGOTEN IN 1491.

Hiermede besluit ik mijn artikel over doopvonten, waaraan ik, door zoowel de steenen als de koperen daarin op te nemen, een eenigszins volledig karakter heb trachten te geven.

K. L. SCHAMP.

1) De roos heeft een uitvoerige symboliek; zij is het zinnebeeld van liefde, schoonheid, het geloof en het gebed. Zij is ook het zinnebeeld der stilzwijgendheid, *sub rosa*. Vooral de vijfbladige roos heeft een diepzinnige beteekenis, in verband met de vijf wonden des Heeren. In de Martinikerk te Keulen vindt men een doopvont, waarvan de versiering uitsluitend uit rozetten bestaat.

2) Van deze vont hopen wij over eenige weken een afbeelding te geven.

3) Nodi, (noeud) een verdikte knoopvormige band in 't midden van den voet der miskelk, vooral bij Romaansche en Gothische kelken.

4) Voluta: een ringvormige versiering aan Ionische en Korinthische zuilen.

Spreekwoorden uit Noord-Brabant.

'n Biej in de maei is zoo goed as 'n aei.

Lichtmis klaor.

Makt van 'nen boer 'nen bedelaor

Lichtmis donker,

Makt van 'nen boer 'nen jonker.

WONDERE VERHALEN UIT DE WILDE NATUUR

DOOR F. ST. MARS.

(Geautoriseerde vertaling van S. J. Barentz—Schönberg).

EN doordat hij bang was of juist wakker, kwam hij met een vliegende sprong uit dien boom en met een gil als van een duivel, die gemarteld wordt.

Het was het ongeluk van het Grijze Spook, dat hij zich bevond te midden van een fazantenjacht; recht boven de lijn der drijvers. Als er nog iets noodig was om het nog erger te maken, was het wel, dat hij zich bevond in hetgeen bekend was als een „warm hoekje” van het bosch.

Fazantenjagers in Engeland verwachten in den regel geen Canadeesche lynxen op hun jacht, zooals ge wel zult begrijpen. Een dwalende vos, of misschien een kat is hun grootste soort van verrassing. Toen dus het Grijze Spook zijn buiging maakte — zijn eerste buiging — voor het Britsche publiek, moest ditzelfde Britsche publiek wel hijgend blijven stilstaan. Dit was om zoo te zeggen buiten hun rekening, en toen zij tot het besluit waren gekomen, dat wat het ook was — en zij hadden geen flauw begrip wat hij was — gedood moest worden — was hij verdwenen.

Het was een geval van: zoo zie je me en zoo zie je me niet! want van alle dieren is de lynx onvergelykelyk in de kunst van zich op te lossen in zijn omgeving in minder dan geen tijd. Dit dier had geen valsche voorstellingen en hij liet niets aan het toeval over. Hij ging heen — in een sprong — en de schaduwen drukten hem aan hun hart en hij was eenvoudig niet meer.

Het was drie uur toen het Grijze Spook den fazantenjagers iets gaf om voor de rest van hun leven over te praten, en het was negen uur's avonds, toen hij een kudde schapen ontmoette. Daar was de reuk — een olieachtige, zoete lucht — van schapen in de kille lucht, en de damp van hun adem steeg op tegen het maanlicht. Dit zag hij van het bosch uit. En hij had honger.

De grond, de boomen en alle stille dingen waren van bevoren zilver in den dooden, killen glans van de strakke maan; ook was het heel koud. Doch het Grijze Spook was gekomen van waar de koude een machtig woord is, en deze zwakke Engelsche vorst hinderde hem volstrekt niet. Hij zonk neer op den grond en keek — zooals een kat loert op een muis — een, twee, misschien wel drie uren. Zoo beloert een tijger een kampvuur voor hij den doodelyken sprong waagt. Toen begaf hij zich buiten het bosch.

Zijn nader sluipen was geen manier van loopen; een slang kon niet platter gekropen hebben. Als er een plukje gras was,

maakte hij er gebruik van; als er een losse plek gras was, lag hij er minuten lang achter; was er een schaduw achter een verhooging van den grond, dan profiteerde hij ervan. Een man, die scherp op zijn nadering lette had hem misschien kunnen onderscheiden van zijn omgeving — maar ik betwijfel het. En al dien tijd lagen de schapen achter hun schuttingen te slapen of te kauwen.

Toen was er een sprong van iets grijs in het maanlicht en de lynx lag plat op zijn buik bij de kudde. Een half dozijn schapen kwamen op de been en stonden te staren met de domheid, die alleen schapen eigen is — en konijnen. Anders was er geen geluid of beweging.

Toen kwam nog een sprong van iets grijs, en een der schapen struikelde, liet een kort geblaas hooren, en viel hoes-tend op zijn neus. Het grijze ding zat op den rug van het schaap en het was de lynx. In enkele seconden liet het schaap een vermoeden zucht hooren en was stil. Het was dood.

Er volgde een getrappel van kleine hoeven, terwijl de rest van de kudde hulpeloos bij elkaar kroop. Er was angst in die menigte, gezucht en geblaas, en menige hulpeloze zwakke kreet, en het Grijze Spook, ineengedoken boven zijn prooi, gromde kwaad-aardig tegen dit rumoer.

Toen, snel en doodelyk stil, gleed een lange blauwe schaduw langs den buitenkant der horden, sprong er overheen en viel op het Grijze Spook aan zonder geluid te geven.

(Wordt vervolgd).

Nog eens: „Het Huis met de Hammen”¹⁾

Mag ik C. H. L. nog een derde verklaring — hoewel deze gaarne voor beter gevend — van de „Twee Hammen” aan de hand doen?

Dat de grond, welke bij de boerderij behoorde, den vorm van een ham zou gehad hebben, lijkt mij bijzonder onwaarschijnlijk, want in dit geval zouden de twee hammen geen zin hebben.

De tweede verklaring berust op de veronderstelling dat de eigenaar in den Spaanschen tijd zijn huis om bepaalde redenen uitermate goedkoop van de hand zou gedaan hebben.

Als wij echter de redeneering eens omkeerden en van de gedachte uitgingen dat twee hammen in die dagen zoo uitermate duur

waren, dat men er een huis cum annexis voor koopen kon?

Het voorbeeld zou niet geheel op zichzelf staan. Analoog er meê is de geschiedenis van het huis te Hoorn, dat Drie Tulpen in zijn gevel vertoonde, als herinnering aan den duren tijd der tulpen.

Intusschen zien wij met belangstelling de uitkomst tegemoet van het onderzoek in het archief van Vrijenban. Wie zal zeggen wat dit aan 't licht brengt en wie zal zeggen hoe wij nog eens hartelyk lachen om onze hypothesen! F. W. DRIJVER.

¹⁾ Zie „Buiten” van 25 Sept. 11.

KOPEREN DOOPVONT IN DE SINT MAARTENSKERK
TE HAL (BELGIË).

Noar het afgietsel in het Rijksmuseum.